

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Юридичний факультет

Кафедра адміністративного права
та судочинства

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА
з дисципліни: «Фінансове право»
на тему: «Пенсійне забезпечення в Україні: правові основи»

Студентка групи: ПР – 36
Костів Адріана Вікторівна
Керівник: к.ю.н., доц.
Ментух Наталія Феліксісівна

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Тернопіль - 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ	6
1.1. Генезис правового регулювання пенсійного забезпечення в Україні	6
1.2. Поняття, сутність та принципи пенсійного забезпечення	8
1.3. Основні функції та завдання пенсійного забезпечення у фінансовій системі України	11
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ	14
2.1. Загальна характеристика діяльності суб'єктів пенсійного забезпечення в Україні та їх повноваження	14
2.2. Пенсійний фонд України: правові та організаційні засади діяльності	16
2.3. Пенсійне забезпечення в умовах воєнного стану	17
РОЗДІЛ 3. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНИ	21
3.1. Структура системи пенсійного забезпечення України: солідарна, накопичувальна та добровільна	21
3.2. Удосконалення правового регулювання системи пенсійного забезпечення в Україні	23
3.3. Світовий досвід функціонування пенсійної системи	26
ВИСНОВКИ	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	32

ВСТУП

Актуальність дослідження. Пенсійне забезпечення є одним із ключових елементів соціального захисту населення та гарантією реалізації конституційного права громадян на матеріальне забезпечення у старості, у разі інвалідності чи втрати годувальника. В умовах трансформаційних процесів в економіці та політичних викликів, особливо під час воєнного стану, проблема ефективного пенсійного забезпечення в Україні набуває особливої актуальності. Важливими є як удосконалення законодавчої бази, так і впровадження нових механізмів фінансування та управління пенсійними ресурсами, що дозволяють гарантувати сталий розвиток пенсійної системи.

Визначальними особливостями основоположних правових засад реалізації пенсійної реформи, пенсійного забезпечення всіх верств населення, приділяли увагу багато різноманітних науковців, дослідників, вчених, професорів, аналітиків і фахівців у сфері права, міжнародного права, зокрема: Ю.Л. Мохова, Н.О. Писаренко, С.В. Бурденюк, В.В. Виговська, Л.І. Шалієвська, І.Р. Жайворонок, Ю.В. Скородинський, Є.В. Болотіна, О.В. Шубна, Л.О. Бившева та інші.

Однак, попри значну кількість наукових досліджень, присвячених правовим основам пенсійного забезпечення в Україні, у цій сфері залишається чимало невирішених питань. Дослідники звертають увагу на теоретичні й практичні суперечності у визначенні сутності та принципів пенсійного забезпечення, особливо в контексті поєднання солідарної, накопичувальної та добровільної систем. Наразі відсутня єдність у підходах до класифікації видів пенсій та критеріїв їх призначення в умовах зміненої економічної реальності та воєнного стану.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері пенсійного забезпечення громадян в Україні.

Предметом дослідження виступають правові основи пенсійного забезпечення в Україні, їх організаційні, фінансові та адміністративні аспекти, а також перспективи розвитку цієї системи в сучасних умовах.

Метою дослідження є всебічний аналіз теоретико-правових та організаційних засад пенсійного забезпечення в Україні, оцінка його сучасного стану та обґрунтування напрямів удосконалення правового регулювання у цій сфері.

Завдання дослідження:

- проаналізувати генезис правового регулювання пенсійного забезпечення в Україні;
- визначити поняття, сутність та принципи пенсійного забезпечення;
- охарактеризувати функції та завдання пенсійного забезпечення у фінансовій системі;
- дослідити діяльність суб'єктів пенсійного забезпечення та їх повноваження;
- проаналізувати правові засади діяльності Пенсійного фонду України;
- розглянути особливості пенсійного забезпечення в умовах воєнного стану;
- проаналізувати сучасну структуру системи пенсійного забезпечення;
- запропонувати шляхи удосконалення правового регулювання пенсійної системи в Україні;
- узагальнити світовий досвід функціонування пенсійних систем.

Методи дослідження включають:

- формально-юридичний метод – для аналізу нормативно-правових актів, що регулюють пенсійне забезпечення;
- історико-правовий метод – для вивчення етапів розвитку пенсійного законодавства;

- порівняльно-правовий метод – для зіставлення пенсійних систем України та інших країн;
- системно-структурний метод – для аналізу організаційної побудови системи пенсійного забезпечення;
- метод аналізу та синтезу – для узагальнення теоретичних і практичних положень щодо удосконалення системи пенсійного забезпечення.

Структура курсової роботи складається зі вступу, трьох розділів, кожен із яких поділений на підрозділи, висновків та списку використаних джерел у кількості 30 пунктів. Загальний обсяг роботи містить 35 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

1.1. Генезис правового регулювання пенсійного забезпечення в Україні

Початковий етап реформування правового регулювання пенсійного забезпечення в Україні пов'язаний із прийняттям базового Закону України «Про пенсійне забезпечення» 1992 року [1]. Цей документ, хоча й означив початок нового етапу в розвитку пенсійного законодавства, не змінив кардинально правові підходи, які сформувалися ще в радянський період. Протягом наступних років було ухвалено низку спеціальних законів, що регламентували порядок пенсійного забезпечення окремих категорій громадян.

Унаслідок цього пенсійна система поділилася на дві основні частини: загальне пенсійне забезпечення, яке охоплює всіх громадян, та спеціальне — орієнтоване на окремі професійні та соціальні групи. Такий підхід до правового регулювання соціального забезпечення викликав критику через відсутність єдності й справедливості в розподілі пенсійних прав.

Другий етап пенсійної реформи почався із закладення соціально-страхових засад пенсійної системи, що остаточно було закріплено реформою 2003 року. У цей період було сформовано трирівневу модель пенсійного забезпечення:

1. Перший рівень — солідарна система, яка й надалі виконує функцію державної соціальної гарантії.
2. Другий рівень — накопичувальна система, яка наразі перебуває в стадії часткової реалізації [2, с. 1215].
3. Третій рівень — система добровільного недержавного пенсійного забезпечення, яка діє відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» (2003) [3].

Попри позитивні зрушення, залишаються нерозв'язаними низка питань: підвищення пенсійного віку (реалізоване лише в 2011 році), необхідність впровадження накопичувальної системи та потреба кодифікації пенсійного законодавства в єдиний акт — Пенсійний кодекс [2, с. 1216].

Третім етапом реформ стало ухвалення Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» [4]. Потреба в цій реформі була зумовлена кількома чинниками: негативною демографічною динамікою, відсутністю зв'язку між трудовим стажем і розміром пенсій, а також економічною кризою. Закон, однак, не запропонував системної модернізації пенсійної системи — зміни були фрагментарними й стосувалися лише поправок до 22 діючих законів.

Суттєвим нововведенням стало підвищення пенсійного віку до 60 років для жінок та до 62 років — для окремих категорій громадян, що дозволило певною мірою вирівняти гендерний розрив. Це відбулося на тлі того, що в Україні тривалий час пенсійний вік залишався на рівні 60 років для чоловіків і 55 — для жінок, без змін із 1928 року.

Проблемним залишається питання формул і механізмів розрахунку розміру пенсій. Загальне пенсійне законодавство передбачає розрахунок пенсій за складною формулою з урахуванням страхового стажу, заробітної плати й коефіцієнтів. У той же час спеціальні закони часто передбачають фіксовані високі відсотки (наприклад, 80% від заробітної плати) без належного урахування внесків, що є джерелом соціальної напруги.

У підсумку, українська пенсійна система набула гібридного характеру, поєднуючи публічно-правові та приватно-правові елементи. Водночас необхідність її подальшої реформи — шляхом кодифікації, гармонізації загальної та спеціальної складових, а також запровадження ефективної накопичувальної моделі — залишається одним із ключових викликів сучасної соціальної політики держави [1, с. 1216].

1.2. Поняття, сутність та принципи пенсійного забезпечення

Пенсія — це встановлений державою вид матеріального забезпечення, призначений для осіб, які внаслідок віку, інвалідності, втрати годувальника або інших обставин втратили або обмежили свою працездатність. Її ключовими характеристиками є такі ознаки:

- Гарантований характер виплат, що здійснюються державою або уповноваженими органами соціального захисту населення.
- Цільова спрямованість: пенсія надається особам, які відповідають визначеним законодавством умовам — зокрема, досягли певного віку, набули статусу особи з інвалідністю, втратили годувальника, мають вислугу років тощо.
- Регулярність виплат — пенсія нараховується й виплачується з фіксованою періодичністю, зазвичай щомісячно або щоквартально.
- Розмір пенсії, як правило, залежить від трудового або страхового стажу, попередніх доходів, а також цілей, для яких пенсія призначається, і виконує функцію часткової або повної компенсації втраченої здатності до трудового заробітку.
- Джерела фінансування пенсій охоплюють державний бюджет, Пенсійний фонд України, а також інші спеціалізовані фонди соціального страхування.
- Правове регулювання пенсійної системи здійснюється через чинне пенсійне законодавство, включаючи закони, підзаконні акти та нормативні документи, що визначають порядок призначення, розрахунку та виплати пенсій [5, с. 34].

У сучасній правовій і соціально-економічній науці існує значна варіативність підходів до розуміння сутності поняття «пенсійне забезпечення». Дослідники трактують це явище залежно від контексту — юридичного, економічного або соціального. Загалом, пенсійне забезпечення розглядається як

цілісна система організаційних і правових заходів, спрямованих на матеріальну підтримку осіб, які через вік, стан здоров'я або інші життєві обставини втратили здатність до самостійного заробляння коштів.

У цьому контексті пенсія постає як гарантована форма грошової допомоги, що має системний характер і виплачується на підставі законодавчо встановлених умов.

Окремі наукові позиції акцентують увагу на тому, що пенсійне забезпечення слід розглядати не лише як гарантовану грошову виплату, але й як ширший соціальний механізм, який передбачає реалізацію державою її обов'язку зі створення умов для підтримки громадян у пенсійному віці, а також у випадках втрати працездатності або годувальника. При цьому джерелами фінансування можуть виступати як кошти державного чи місцевого бюджету, так і внески роботодавців, працівників та інші страхові платежі, що акумулюються у Пенсійному фонді України, недержавних пенсійних фондах або накопичувальних системах [6, с. 133].

У деяких концепціях пенсійне забезпечення тлумачиться також як частина ширшої системи соціального страхування. У такому випадку воно охоплює не лише виплату пенсій, а й інші форми підтримки – як матеріальної, так і організаційної, – спрямовані на амортизацію соціальних ризиків, які неминуче виникають у ході життєвого циклу людини. Йдеться, зокрема, про механізми, що передбачають акумуляцію коштів через розподільчий (солідарний) або накопичувальний принципи.

Окремі погляди обмежують поняття пенсійного забезпечення лише до виплат із державного бюджету, однак таке розуміння є звуженим. Сучасна модель пенсійного забезпечення в Україні, як і в більшості країн світу, поєднує в собі елементи обов'язкового та добровільного страхування, а також інструменти державного регулювання і підтримки. Це дозволяє говорити про комплексний характер пенсійного забезпечення, який включає як індивідуальну відповідальність, так і колективну солідарність [7, с. 113-114].

В окремих міжнародних підходах, зокрема у висновках аналітичних центрів, пенсійне забезпечення трактується ще ширше — як система формальної та неформальної підтримки осіб похилого віку, що реалізується не тільки через державні механізми, а й у межах родинного чи громадського середовища. При цьому ефективність пенсійного забезпечення оцінюється не лише через здатність забезпечити мінімальний рівень доходу, а й через забезпечення гідного рівня життя після завершення трудової діяльності [8, с. 153].

У Конституції України пенсійне забезпечення закріплено як елемент соціального захисту, що є обов'язком держави [9]. Законодавча база України, зокрема Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», встановлює коло осіб, які мають право на пенсійне забезпечення, умови його призначення, джерела фінансування та порядок здійснення виплат [10].

Основними критеріями для отримання пенсії є: досягнення встановленого пенсійного віку, настання інвалідності, втрата годувальника або наявність певного трудового або страхового стажу. Пенсійні виплати мають регулярний характер і зазвичай здійснюються щомісячно.

Розмір пенсії визначається відповідно до заробітку особи, тривалості страхового стажу або розміру накопичених внесків. Фінансування здійснюється за рахунок Пенсійного фонду України, бюджетних коштів або активів недержавних пенсійних фондів. Виплати призначаються та здійснюються на підставі правових норм, які чітко регулюють і коло осіб, і умови отримання допомоги.

У підсумку, пенсійне забезпечення є важливою складовою системи соціального захисту, що поєднує в собі функції матеріального забезпечення, перерозподілу ресурсів, соціальної справедливості та стабільності. Різноманіття моделей пенсійного забезпечення — державних, обов'язкових і добровільних,

накопичувальних та розподільчих — свідчить про складну й багатогранну природу цієї сфери соціальної політики [11, с. 38-39].

1.3. Основні функції та завдання пенсійного забезпечення у фінансовій системі України

У фінансуванні системи соціального захисту населення України традиційно провідне місце займають кошти державного та місцевих бюджетів, а також ресурси фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування. Водночас важливим доповненням до цих джерел виступають альтернативні фінансові структури. Суттєвий внесок у пом'якшення соціальних ризиків — таких як досягнення пенсійного віку, втрата працездатності або необхідність тривалого лікування — здійснюють недержавні пенсійні фонди, страхові компанії, банківські установи, а також благодійні організації. Їхня діяльність розширює можливості соціального захисту та сприяє диверсифікації джерел соціального забезпечення [12, с. 124].

Як один із ключових елементів інституту соціального страхування, пенсійне забезпечення виконує низку важливих функцій, які відповідають завданням соціально орієнтованої економіки. Зокрема, йдеться про компенсацію втрати доходу у зв'язку з настанням пенсійного віку, інвалідністю або втратою годувальника, а також про забезпечення громадян засобами до існування в період непрацездатності. Важливою метою є також стимулювання громадян до відповідального ставлення до свого матеріального майбутнього через посилення мотиваційних установок до участі в накопичувальних механізмах.

Система має чітко окреслювати розподіл фінансової відповідальності між основними суб'єктами — державою та роботодавцями — за соціальне благополуччя працівників. Водночас важливою її функцією є підтримка й розвиток людського капіталу, що сприяє стабілізації соціально-економічного

середовища. Іншим значущим завданням є формування довіри населення до державних і приватних інституцій, які забезпечують пенсійні виплати.

Оскільки пенсійна система має тісний зв'язок із фінансовим ринком, вона здатна позитивно впливати на його розвиток, зокрема через формування довгострокових інвестиційних ресурсів.

Ще одним вагомим аспектом є здатність системи пенсійного забезпечення, що базується на принципах соціального страхування, зберігати логіку та структуру ефективної системи винагороди праці. Це стосується як відповідності оплаті праці на внутрішньому та зовнішньому ринках, так і врахування індивідуального внеску особи в суспільний розвиток. У такий спосіб пенсія розглядається як відстрочена частина заробітної плати, призначена для забезпечення гідного рівня життя після завершення трудової діяльності, що робить її органічною складовою суспільного відтворення [13, с. 37-39].

Пенсійному забезпеченню належить особлива роль у системі соціального захисту населення, адже воно виконує функцію каталізатора соціальної стабільності, забезпечуючи накопичення фінансових ресурсів протягом періоду активної трудової діяльності з метою створення матеріальної основи для достойного рівня життя у віці природного старіння чи за інших життєвих обставин, що обмежують працездатність. Ця форма соціального забезпечення покликана гарантувати не лише фінансову підтримку у старості, але й посилювати відповідальність громадян за власне майбутнє через механізми пенсійного накопичення.

Водночас рівень ефективності функціонування пенсійної системи як інструменту економічної безпеки залежить не лише від законодавчих і фінансових параметрів, а й від загального стану інституційного середовища та готовності держави й громадян завершити трансформацію пенсійної реформи. Тут важливу роль відіграє ментальна зрілість суспільства, рівень довіри до

соціальних інститутів та сприйняття моделі відповідальності – як особистої, так і державної [14, с. 60-61].

Отже, пенсійне забезпечення в Україні формувалося поступово, на основі радянської спадщини, із подальшим розширенням нормативної бази та поділом на загальну і спеціальну системи. Воно є елементом соціального захисту, що базується на принципах солідарності, справедливості та гарантованості. У системі пенсійного забезпечення поєднуються функції матеріальної підтримки, перерозподілу коштів і стабілізації соціального середовища. Його значення виявляється також у впливі на фінансову систему, економічну безпеку та добробут населення.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Загальна характеристика діяльності суб'єктів пенсійного забезпечення в Україні та їх повноваження

У найзагальнішому розумінні до суб'єктів соціально-страхових правовідносин, частиною яких є й правовідносини у сфері недержавного пенсійного забезпечення, належать застраховані особи, страхувальники та страховики. При цьому участь кожного з цих суб'єктів відрізняється за характером і обсягом їхніх прав і обов'язків [15, с. 467].

Відповідно до статті 2 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення», суб'єктами цієї системи визнаються недержавні пенсійні фонди, страхові компанії, банки, що відкривають пенсійні депозитні рахунки, вкладники та учасники пенсійних фондів, учасники накопичувальної системи, роботодавці, які здійснюють внески до корпоративних пенсійних фондів, адміністратори пенсійних фондів, компанії з управління активами, аудитори, зберігачі, а також фізичні та юридичні особи, що надають консультаційні або агентські послуги у цій сфері. Правові взаємовідносини між цими суб'єктами відображають поділ на правоможну сторону — застраховану особу або членів її родини — та зобов'язану сторону, до якої належать страхові фонди, роботодавці або інші суб'єкти, що несуть відповідальність за виконання зобов'язань у межах пенсійного забезпечення [3].

Сучасна інституційна система пенсійного забезпечення в Україні має децентралізований характер, що проявляється у відсутності єдиного органу, відповідального за ухвалення всіх рішень у цій сфері. Її функціонування забезпечується взаємодією кількох ключових суб'єктів: парламентом, який формує законодавчу базу; главою держави, що гарантує дотримання конституційних норм; урядом, який забезпечує реалізацію пенсійної політики

на практиці; а також профільними інституціями — Пенсійним фондом та Міністерством соціальної політики, які відповідають за організаційне і фінансове забезпечення системи [16, с. 60].

Суб'єктом державного управління у сфері пенсійного забезпечення є орган або установа, які наділені відповідними повноваженнями для реалізації державної політики в цій галузі. Ефективність функціонування всієї системи значною мірою залежить від чіткого розмежування функцій між такими органами.

До основних суб'єктів належать органи законодавчої, виконавчої та спеціалізованої інституційної влади. Законодавча функція покладена на парламент, який встановлює нормативно-правову базу пенсійного забезпечення. Глава держави виконує функцію гаранта дотримання конституційних норм, а також ініціює зміни в законодавстві. Виконавча гілка влади через уряд відповідає за реалізацію державної пенсійної політики на практичному рівні. Спеціальні органи, як-от Пенсійний фонд, безпосередньо займаються призначенням, нарахуванням та виплатою пенсій, тоді як профільне міністерство здійснює загальну координацію, контроль і методичне забезпечення міжвідомчої взаємодії у сфері соціального захисту.

Кожен із цих суб'єктів має власні функції та зони відповідальності, і правильний розподіл повноважень між ними є основою для узгодженого та ефективного функціонування пенсійної системи. Для цього необхідна тісна міжвідомча координація, яка включає спільну розробку нормативних документів, створення єдиних інформаційних систем і узгодження дій під час реалізації пенсійної політики. Такий підхід дозволяє зменшити адміністративні витрати, підвищити швидкість ухвалення рішень і уникнути дублювання функцій.

Сутність міжвідомчої координації полягає в забезпеченні злагодженої взаємодії між усіма структурами, які залучені до управління у сфері пенсійного забезпечення. Це дозволяє своєчасно реагувати на зміни соціально-економічної

ситуації, зменшити інформаційні прогалини між інституціями та підвищити ефективність усієї системи [17, с. 52-54].

2.2. Пенсійний фонд України: правові та організаційні засади діяльності

Пенсійний фонд України є центральним виконавчим органом, діяльність якого координується Кабінетом Міністрів України через Міністерство соціальної політики. Його функціональне призначення полягає у реалізації державної політики у сфері пенсійного забезпечення та веденні обліку осіб, охоплених системою загальнообов'язкового державного соціального страхування. Заснований у 1992 році на основі колишнього республіканського відділення Пенсійного фонду СРСР, цей фонд став важливим етапом у створенні самостійної української пенсійної системи.

На відміну від інших фондів соціального страхування, що функціонують переважно за рахунок власних внесків і демонструють більш збалансований бюджет, Пенсійний фонд України хронічно стикається з дефіцитом і потребує регулярної фінансової підтримки з боку державного бюджету. Його діяльність зосереджена на формуванні позабюджетних централізованих ресурсів, призначених для фінансування пенсійних виплат, а також потенційного інвестування в ключові сектори економіки.

З моменту здобуття незалежності Україна зіткнулася з необхідністю формування нової моделі пенсійного забезпечення, заснованої на принципах соціальної справедливості, фінансової стійкості та економічної ефективності. Створення Пенсійного фонду стало символом переходу від централізованої бюджетної системи до солідарної моделі, побудованої на цільових страхових внесках, що відображає зміну парадигми у підходах до соціального захисту населення [18, с. 56-57].

Серед його функцій — узагальнення практики застосування законодавчих актів у межах компетенції, формування пропозицій щодо їх удосконалення та подання відповідних ініціатив на розгляд Президентів України і Кабінету Міністрів. У межах наданих повноважень фонд забезпечує реалізацію законодавства, організовує його виконання й здійснює систематичний контроль за дотриманням встановлених норм.

Основними напрямками діяльності Пенсійного фонду є участь у формуванні та реалізації державної політики в галузі пенсійного забезпечення й соціального страхування, акумулювання коштів, необхідних для виплати пенсій та соціальних допомог, а також організація повного й своєчасного фінансування відповідних видатків. Крім того, фонд відповідає за ефективне управління фінансовими ресурсами, здійснює контрольні функції у межах своєї компетенції та працює над вдосконаленням механізмів планування, звітності й моніторингу витрат.

Фінансова основа діяльності Пенсійного фонду України формується за рахунок надходжень із кількох джерел: внесків на обов'язкове державне пенсійне страхування, які сплачують юридичні та фізичні особи відповідно до вимог законодавства; коштів державного і місцевих бюджетів; сум, що надходять за регресними позовами; добровільних внесків підприємств, установ, організацій і громадян; надходжень у вигляді штрафів, пені та фінансових санкцій за порушення норм щодо сплати внесків; банківських кредитів та інших джерел, не заборонених законодавством. Щорічно бюджет Пенсійного фонду України затверджується урядом [19, с. 43-44].

2.3. Пенсійне забезпечення в умовах воєнного стану

З огляду на зростання рівня бідності серед пенсіонерів та початок повномасштабної війни з РФ у 2022 році, ситуація з матеріальним становищем

осіб пенсійного віку продовжує ускладнюватися. Воєнні дії спричинили глибоку економічну дестабілізацію та посилили соціальні проблеми, що безпосередньо впливає на добробут пенсіонерів. Погіршення економічних умов, скорочення числа працюючого населення та підприємств на тлі стабільно високої кількості пенсіонерів, яка перевищує 10 мільйонів осіб, обумовлюють неможливість суттєвого підвищення пенсійних виплат. У ситуації, коли дефіцит державного бюджету перевищує 50%, ресурси для збільшення мінімальної пенсії та покриття нестачі у Пенсійному фонді залишаються обмеженими, що фактично фіксує пенсії на довоєнному рівні [20, с. 25].

Наразі однією з ключових перешкод для розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні є низький рівень обізнаності громадян та недостатня довіра до фінансових установ, які забезпечують функціонування добровільного накопичувального рівня — зокрема банків, страхових компаній і недержавних пенсійних фондів. У цих умовах особливої ваги набуває ефективна інформаційна політика, яка здатна підвищити довіру населення до інституцій недержавного пенсійного забезпечення.

Такий підхід передбачає формування прозорої, зрозумілої та доступної інформації для потенційних вкладників і учасників пенсійних фондів. Йдеться про роз'яснення їхніх прав, можливостей, умов участі в системі, механізмів формування пенсійних накопичень, а також правил інвестування пенсійних активів. Важливо, щоб інформаційна політика також включала елементи правового захисту вкладників і сприяла відкритості діяльності фондів.

Посилення прозорості та підзвітності, забезпечення чіткого інформування, а також демонстрація стабільності інвестиційних механізмів здатні зміцнити довіру громадян і стимулювати їх до активної участі в системі недержавного пенсійного страхування. Для ширшого поширення цього виду пенсійного забезпечення доцільно також залучати роботодавців шляхом розвитку корпоративних програм страхування життя та накопичувальних пенсійних схем [21, с. 157].

Одним із ключових завдань у контексті вдосконалення функціонування системи пенсійного забезпечення в Україні є забезпечення фінансової стабільності та сталого наповнення бюджету Пенсійного фонду. Для досягнення цієї мети необхідно зосередити зусилля на боротьбі з двома глибоко вкоріненими проблемами — тіньовою економікою та корупцією. Обидва явища істотно знижують ефективність функціонування пенсійної системи, оскільки призводять до недоотримання надходжень у вигляді єдиного соціального внеску, який є основним джерелом фінансування пенсійних виплат.

Тіньова економіка, в межах якої велика частина трудових відносин залишається неофіційною, спричиняє масове ухилення від сплати внесків до системи соціального страхування. Як наслідок, зростає навантаження на державний бюджет і збільшується дефіцит Пенсійного фонду. Водночас корупційні практики, пов'язані з ухиленням від оподаткування, зловживаннями в обліку робочого стажу або призначенні пенсій, підривають довіру до пенсійної системи й знижують її авторитет серед населення.

Для подолання цих проблем необхідно вживати комплексних заходів, серед яких: удосконалення законодавства щодо оплати праці, цифровізація обліку трудової діяльності, посилення контролю за дотриманням трудових прав, зменшення адміністративного тиску на бізнес для стимулювання його до легальної діяльності. Водночас важливо забезпечити належний рівень прозорості в діяльності контролюючих органів, а також впровадити дієві механізми антикорупційного контролю.

Загалом, зниження рівня тінізації економіки та ефективна протидія корупції є базовими умовами для сталого функціонування пенсійної системи, забезпечення її платоспроможності та підвищення рівня довіри громадян до державного пенсійного забезпечення [22, с. 220].

Таким чином, система пенсійного забезпечення в Україні функціонує завдяки взаємодії низки суб'єктів, кожен із яких виконує чітко визначені повноваження в межах законодавства. Важливу роль у цій системі відіграє

Пенсійний фонд України, який відповідає за адміністрування страхових внесків, призначення та виплату пенсій, а також за забезпечення фінансової стабільності всієї системи. В умовах воєнного стану пенсійне забезпечення стикається з новими викликами, що вимагають оперативного реагування, збереження безперервності виплат і адаптації до складних соціально-економічних умов. Попри значне навантаження на бюджет, забезпечення прав пенсіонерів залишається одним із пріоритетних завдань держави.

РОЗДІЛ 3. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНИ

3.1. Структура системи пенсійного забезпечення України: солідарна, накопичувальна та добровільна

Пенсійна система є ключовим елементом загальної структури соціального захисту населення, оскільки з одного боку вона визначає рівень добробуту осіб, які втратили працездатність — пенсіонерів, інвалідів і утриманців, а з іншого — формує фінансове навантаження на працездатну частину населення. Її стан і динаміка розвитку тісно пов'язані з соціальними процесами, що відбуваються в країні. Саме тому питання пенсійного забезпечення належить до числа найскладніших, адже ефективність функціонування цієї системи прямо впливає на якість життя людей похилого віку та відчуття соціальної безпеки серед працюючих громадян, що загалом визначає рівень соціальної стабільності в суспільстві.

У сучасних умовах економічної нестабільності, воєнного конфлікту, високого рівня безробіття, інтенсивної міграції та старіння населення, наявна пенсійна система в Україні не здатна повною мірою гарантувати громадянам стабільний, достатній і надійний дохід. У зв'язку з цим вивчення сучасного стану пенсійного забезпечення та визначення шляхів його вдосконалення набуває особливої актуальності [23, с. 62].

Страховання становить систему специфічних грошових відносин, що займають проміжне положення між фінансовими та кредитними процесами, що зумовлює його особливе значення в ринковій інфраструктурі. В Україні розпочато практичні дії щодо реалізації пенсійної реформи, спрямованої на вдосконалення механізмів соціального захисту населення. Головною метою цих перетворень є підвищення рівня соціальної безпеки шляхом диверсифікації джерел, форм і учасників пенсійного забезпечення. Реформа передбачає перехід

до трирівневої пенсійної системи, яка включає солідарний рівень, накопичувальний рівень та рівень добровільного недержавного пенсійного забезпечення [24, с. 141].

Перший і другий рівні пенсійного забезпечення в Україні формують систему загальнообов'язкового пенсійного страхування, тоді як другий і третій рівні охоплюють накопичувальну складову. Така структура спрямована на забезпечення осіб, які втратили працездатність — громадян похилого віку, осіб з інвалідністю, а також тих, хто втратив годувальника. Забезпечення здійснюється у вигляді пенсій, доплат, надбавок, компенсацій та додаткових виплат.

Однак на практиці наразі повноцінно функціонує лише солідарна модель загальнообов'язкового пенсійного страхування. Її суть полягає у фінансуванні пенсій діючими працівниками через механізм перерозподілу. Така система є чутливою до демографічних змін, зокрема до старіння населення, через що зменшується співвідношення між кількістю працівників і пенсіонерів. Прогнози свідчать про погіршення цього балансу, що загрожує стабільності пенсійних виплат у майбутньому.

Проблеми солідарної системи стали підґрунтям для потреби у реформуванні пенсійного забезпечення. Вона не спроможна гарантувати гідний рівень пенсій, що зумовлено низкою чинників: заборгованістю по внесках з боку окремих підприємств та установ, відсутністю належної залежності розміру пенсій від обсягу страхових внесків, тінізації зайнятості та зарплат, нерозвиненістю фінансового ринку й дефіцитом надійних інструментів для розміщення пенсійних активів. Крім того, населення часто має недостатній рівень правової й фінансової обізнаності.

Упровадження нової пенсійної моделі — це довгостроковий, багатогранний процес, що є частиною ширших економічних реформ, спрямованих на забезпечення стабільного та ефективного функціонування пенсійної системи у перспективі [25, с. 134-135].

3.2. Удосконалення правового регулювання системи пенсійного забезпечення в Україні

Чинна нормативно-правова база, яка регламентує діяльність недержавних пенсійних фондів у межах третього рівня пенсійної системи, вимагає суттєвого оновлення та вдосконалення. За оцінками фахівців Світового банку, третій рівень української пенсійної моделі характеризується нечітким визначенням фідучіарних обов'язків і неефективним механізмом врегулювання конфліктів інтересів.

На сьогодні створення НПФ не передбачає жорстких вимог до фінансової відповідальності, а відповідальність компаній з управління активами обмежується лише розміром їхнього власного капіталу. Рішення ради фонду не завжди мають обов'язкову силу, а її члени юридично не несуть прямої відповідальності за прийняті рішення. Крім того, одна особа може одночасно входити до складу рад кількох НПФ, що створює ризики для ефективного нагляду та управління [26, с. 68].

Аналіз наукових джерел свідчить про наявність актуальних тенденцій у розвитку правового регулювання пенсійного забезпечення в Україні, серед яких можна виокремити такі:

1. Зростання навантаження на працездатне населення. Це зумовлено процесом старіння суспільства, внаслідок чого змінюється баланс між працездатними та непрацездатними громадянами — останніх стає більше. За умов функціонування переважно солідарної системи пенсійного забезпечення основне фінансове навантаження лягає на обмежену кількість працюючих та державний бюджет. Це формує об'єктивну потребу у перегляді підходів до фінансування пенсій.

2. Поглиблення впровадження трирівневої пенсійної системи. Одним із векторів розвитку є поступове запровадження накопичувального компонента та

розвиток недержавного пенсійного забезпечення. З огляду на обмежені ресурси держави для постійного фінансування дефіциту Пенсійного фонду, активізація альтернативних моделей є неминучою.

3. Потреба в кодифікації пенсійного законодавства. Через велику кількість розрізнених актів, складність у їх застосуванні та численні зміни, чинне пенсійне законодавство є надто фрагментарним і важким для розуміння не лише громадянами, а й фахівцями. Це створює необхідність у створенні єдиного, узгодженого правового документа, який би систематизував регулювання пенсійної сфери.

4. Скорочення державних витрат на пенсійне утримання. В останні роки спостерігається тенденція до поступового зменшення частки державного фінансування пенсій. Запровадження накопичувальної системи має на меті знизити бюджетне навантаження та підвищити роль особистої участі громадян у формуванні власного пенсійного капіталу.

5. Зменшення кількості категорій працівників зі спеціальним пенсійним забезпеченням. Відбувається поступова уніфікація пенсійного підходу, коли окремі сфери, що раніше користувалися особливими умовами пенсійного забезпечення, переходять на загальні правила. Це свідчить про прагнення до більшої справедливості й рівності в системі.

6. Полегшення фінансового навантаження на роботодавців. Зменшення ставок внесків на соціальне страхування свідчить про намір стимулювати офіційну зайнятість і виведення зарплат з тіні. У разі подальшого розвитку накопичувальних механізмів ця тенденція може посилитися.

7. Трансформація ролі держави. Держава поступово відходить від функції прямого забезпечення пенсіями, зосереджуючись натомість на ролі гаранта, регулятора та координатора пенсійної системи. Це означає збільшення залучення приватного сектору до пенсійного забезпечення та переорієнтацію на багатокомпонентну модель.

Загалом вказані тенденції свідчать про глибоку трансформацію пенсійної системи в напрямі її модернізації, зменшення залежності від бюджету та підвищення відповідальності громадян і роботодавців за майбутнє пенсійне забезпечення [27, с. 35-36].

Однією з ключових умов ефективної євроінтеграції України є глибоке вивчення та осмислення правозастосовної практики Європейського суду з прав людини. Саме аналіз його рішень дозволяє по-новому подивитися на сутність соціально забезпечувальних правовідносин, особливо в контексті пенсійного забезпечення. Практика Суду містить чітке тлумачення змісту та обсягу права на соціальне забезпечення, гарантій його реалізації, принципів рівності, недискримінації, захисту права власності в пенсійному контексті, а також вимог до правових механізмів захисту прав людини в цій сфері. Це особливо актуально для України, де пенсійна система зазнає значних викликів, зумовлених демографічними, економічними та правовими чинниками.

У цьому контексті надзвичайно важливо враховувати досвід європейських країн, які вже адаптували свої пенсійні системи до загальноєвропейських стандартів і вимог. Центральну роль у формуванні таких стандартів відіграє Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), яка системно досліджує моделі пенсійного забезпечення в різних державах, порівнює їх ефективність, стійкість та відповідність потребам населення. Завдяки глибоким аналітичним звітам, рекомендаціям і порівняльним оглядам ОЕСР формує уніфіковані підходи до функціонування пенсійних систем, орієнтовані на баланс між соціальними гарантіями та фінансовою стабільністю.

ОЕСР, зокрема, приділяє увагу питанням прозорості, ефективності управління пенсійними фондами, підвищенню пенсійної грамотності громадян, розвитку накопичувальних елементів систем, а також справедливому розподілу пенсійних ресурсів. Використання напрацювань цієї організації може стати важливим орієнтиром для модернізації пенсійної системи України в напрямі,

що відповідає європейським цінностям, правовим стандартам та потребам національного контексту [28, с. 58-59].

3.3. Світовий досвід функціонування пенсійної системи

Одними з основних чинників, які гальмують ефективну реалізацію пенсійної реформи в Україні, залишаються складна економічна ситуація, високий рівень тінізації фінансових потоків, що, за оцінками експертів, охоплює майже чверть валового внутрішнього продукту, а також масова трудова міграція. Ці фактори суттєво знижують можливості держави щодо забезпечення стабільного пенсійного фінансування та ускладнюють запровадження нових підходів до пенсійного забезпечення.

У цьому контексті особливий інтерес становить вивчення позитивного міжнародного досвіду функціонування пенсійних систем. Так, результати дослідження «Глобальний пенсійний індекс», підготовленого Центром фінансових досліджень університету Монаша спільно з компанією Mercer, свідчать про те, що найефективнішими пенсійними системами у світі є моделі, реалізовані в Нідерландах і Данії. Вони характеризуються високим рівнем стійкості, прозорості та надійності.

Зокрема, у Данії пенсійна система має глибоке історичне коріння і розвивалася протягом тривалого часу. Сучасна структура пенсійних виплат у цій країні є багаторівневою та враховує різні фактори: базові виплати, допомоги залежно від сімейного стану, а також додаткові виплати, що визначаються розміром заробітної плати та накопичень. Пенсійний вік у Данії варіюється в межах 65–67 років залежно від дати народження особи, однак поступово підвищується в межах встановленої реформи.

Кожен громадянин країни має право на отримання державної (народної) пенсії, яка фінансується з бюджету і визначається з урахуванням періоду проживання в країні після досягнення 15 років. Також призначається трудова

пенсія, обсяг якої залежить від кількості років офіційного працевлаштування та розміру заробітку. У випадку смерті пенсіонера частина пенсійних виплат передається його вдові або вдовцю. В результаті громадяни Данії в середньому отримують після виходу на пенсію приблизно 65–70% від свого попереднього заробітку, що становить близько 2,5 тисячі євро на місяць, що суттєво перевищує показники, характерні для пенсійної системи України.

Застосування елементів такого досвіду з урахуванням національних реалій може стати орієнтиром для подальшого реформування пенсійної системи України [29, с. 133-134].

Пенсійна система США побудована на накопичувальному принципі та забезпечує багаторівневу модель пенсійного забезпечення. Це дає змогу американським громадянам після досягнення пенсійного віку отримувати пенсійні виплати з трьох джерел: державну пенсію, корпоративну (від роботодавця) та індивідуальну — через особистий пенсійний рахунок. Такий підхід поєднує державні гарантії з елементами особистої відповідальності за фінансове благополуччя після завершення трудової діяльності. Крім того, багаторівнева система формує значний фінансовий потенціал, який використовується для розвитку національної економіки.

Державна пенсія в США функціонує за принципом, схожим на солідарну модель: нинішні працівники сплачують податки, які йдуть на виплату пенсій тим, хто вже вийшов на пенсію. Однак державна пенсія вважається лише базовим захистом від бідності, а не джерелом повного забезпечення всіх потреб у старості. Саме тому громадяни США активно залучаються до системи накопичення, самостійно формуючи свої пенсійні заощадження, вивчаючи інструменти інвестування та відкриваючи особисті пенсійні рахунки.

Система накопичувального пенсійного страхування в США включає два основні типи програм: перша — зі встановленими виплатами, які гарантують пенсію фіксованого розміру залежно від заробітної плати та тривалості трудової діяльності; друга — зі встановленими внесками, які рівною мірою

сплачуються роботодавцем і працівником. Такий підхід дозволяє створити гнучку систему, яка враховує індивідуальні особливості кожного учасника.

Крім участі в корпоративних програмах, американці мають можливість відкривати особисті пенсійні рахунки у фінансових установах — комерційних банках, інвестиційних фондах або страхових компаніях. Однією з ключових переваг системи є те, що громадяни самостійно обирають, як розпоряджатися накопиченими коштами: управляти ними самостійно, за допомогою фінансових радників або довіряти управління спеціалізованим установам. Такий підхід стимулює відповідальність, підвищує фінансову обізнаність і зміцнює довіру до пенсійної системи та фінансових інститутів загалом [30, с. 90].

Таким чином, сучасна пенсійна система України потребує комплексного оновлення, що передбачає збалансований розвиток солідарного, накопичувального та добровільного рівнів. Удосконалення правового регулювання та врахування кращих міжнародних практик є необхідними умовами для забезпечення її стабільності, фінансової стійкості та соціальної справедливості.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження пенсійного забезпечення в Україні можна зробити висновок, що ця сфера є надзвичайно важливою складовою системи соціального захисту населення та має стратегічне значення для державної політики в умовах демографічних змін, економічних труднощів і воєнних викликів. Пенсійне забезпечення виконує як соціальну, так і економічну функцію, оскільки не лише гарантує мінімальний рівень життя непрацездатних осіб, але й формує довгострокові фінансові ресурси, які можуть бути залучені до інвестиційних процесів.

У теоретико-правовому вимірі пенсійне забезпечення ґрунтується на низці базових принципів, зокрема принципі солідарності поколінь, соціальної справедливості, рівності, доступності та правової визначеності. Поняття пенсійного забезпечення має багатогранну сутність, оскільки охоплює як обов'язок держави зі створення умов для достойного життя літніх людей, так і відповідальність громадян за власне пенсійне майбутнє.

Аналіз генезису правового регулювання пенсійного забезпечення в Україні засвідчив, що формування національної системи відбувалося під впливом змін політичного устрою, економічної моделі та міжнародних зобов'язань держави. Від радянської централізованої системи з повною державною відповідальністю Україна поступово переходить до багаторівневої пенсійної моделі, яка передбачає не лише солідарне фінансування, але й індивідуальне накопичення та добровільне пенсійне страхування.

Основними функціями пенсійного забезпечення в сучасних умовах є підтримка соціального балансу, недопущення зубожіння непрацездатних громадян, сприяння соціальній стабільності, а також стимулювання фінансової участі населення в майбутньому самозабезпеченні. Пенсійна система вбудована у фінансову систему держави, оскільки її механізми впливають на державний бюджет, ринок праці, податкову систему та інвестиційний клімат.

Організаційно-правовий аспект пенсійного забезпечення охоплює діяльність багатьох суб'єктів, серед яких центральне місце посідає Пенсійний фонд України. Його функціонування базується на законодавчо визначених принципах автономності, цільового використання коштів, публічної підзвітності та фінансової стійкості. Крім того, до процесу пенсійного забезпечення залучені органи державної влади, фінансові установи, роботодавці та самі застраховані особи.

Особливої актуальності питання пенсійного забезпечення набуло в умовах воєнного стану, коли державі доводиться забезпечувати соціальний захист осіб, які втратили засоби до існування через збройну агресію. Воєнні дії спричинили нові виклики для системи — зниження надходжень до бюджету Пенсійного фонду, зростання кількості осіб, які потребують підтримки, а також необхідність адаптації нормативно-правової бази до умов надзвичайної ситуації. У зв'язку з цим важливо забезпечити безперервність виплат, стабільність фінансування та надійне функціонування адміністративного механізму управління пенсійною системою.

На сучасному етапі розвитку пенсійної системи України особливе значення має структурне оновлення її моделі. Існуюча трирівнева система охоплює солідарний рівень (що є базовим і дієвим інструментом підтримки осіб похилого віку), накопичувальний (який ще перебуває на етапі впровадження) та добровільний (який реалізується через діяльність недержавних пенсійних фондів). Кожен із цих рівнів має свої завдання та механізми реалізації, однак лише їхнє ефективне функціонування в сукупності може забезпечити стійкість та справедливість у пенсійному забезпеченні.

Для досягнення цього необхідно удосконалити законодавчу базу, зокрема в частині фідучіарної відповідальності суб'єктів накопичувального рівня, прозорості управління пенсійними активами, захисту прав застрахованих осіб та формування фінансової грамотності населення.

Світовий досвід свідчить, що найуспішніші пенсійні системи поєднують базові соціальні гарантії з активною участю громадян у формуванні власного пенсійного капіталу. Наприклад, моделі, реалізовані в Нідерландах, Данії чи США, демонструють ефективне поєднання державного регулювання з приватною ініціативою, що дозволяє забезпечити не лише стабільні виплати, а й високий рівень довіри населення до пенсійної системи.

Україна може використати ці приклади з урахуванням власного економічного та соціального контексту, а також на основі поступової адаптації правового середовища до міжнародних стандартів. Реформування пенсійного законодавства має бути поетапним, прозорим і спрямованим на довгострокову перспективу, що дозволить забезпечити соціальну справедливість та фінансову стабільність для майбутніх поколінь.

Таким чином, пенсійна система України перебуває в стані постійної трансформації, спричиненої внутрішніми проблемами та зовнішніми викликами. Вона вимагає не лише нормативно-правового оновлення, а й структурної перебудови, підвищення інституційної спроможності та широкого суспільного діалогу. Лише за умови комплексного, збалансованого підходу, що враховує інтереси всіх учасників системи, можна сформувати ефективну, прозору та справедливую модель пенсійного забезпечення, яка відповідатиме потребам як сучасного українського суспільства, так і майбутніх поколінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 1992 року, № 3, ст.10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text> (дата звернення: 01.05.2025).
2. Шевченко С. Genesis of legal regulation of pension security in Ukraine. *Public Administration and Regional Development*. 2022. № 18. С. 1205-1221.
3. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 2003 року, № 47-48, ст.372. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text> (дата звернення: 01.05.2025).
4. Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи: Закон України від 2012 року, № 12-13, ст.82. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3668-17#Text> (дата звернення: 01.05.2025).
5. Дрозач Л. В. Поняття та особливості пенсійного забезпечення в Україні. *Київський часопис права*. 2024. № 4. С. 32-38.
6. Шалієвська Л. До Питання про сутність пенсійного забезпечення населення України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ (серія економічна)*. 2023. № 1. С. 130–139.
7. Козак Т. М. Суперечності понятійного апарату в дослідженні системи пенсійного забезпечення. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2019. № 1. С. 110-117.
8. Іщук А. М. Публічно-управлінські функції у системі пенсійного забезпечення: поняття та види. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2021. № 5 (17). С. 152-160.
9. Конституція України від 1996 року, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.05.2025).

10. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 2003 року, №№ 49-51, ст.376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text> (дата звернення: 01.05.2025).

11. Шовкопляс Г. М. Суб'єкти правовідносин у системі недержавного пенсійного забезпечення: поняття, ознаки, види. *Право та інновації*. 2021. №1(33). С. 35-40.

12. Приймак І. Недержавне пенсійне забезпечення в системі соціального захисту населення України. *Світ фінансів*. 2019. Вип. 3. С. 121-138.

13. Лояк Л. М. Пенсійне забезпечення в Україні: сучасні реалії та європейський досвід. *Науковий вісник ІФНТУНГ. Серія: Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості*. 2018. № 2 (18). С. 34-42.

14. Шалієвська Л. І. Пенсійне забезпечення в системі економічної безпеки Пенсійне забезпечення в системі економічної безпеки держави: монографія. Львів : «Растр-7», 2020. 196 с.

15. Гудзь А. О. Суб'єкти правовідносин із недержавного пенсійного забезпечення. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень* : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.практ. конф., м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. Т. 1. С. 467-469.

16. Патlachuk О. В. Інституціональна структура та суб'єкти державного управління пенсійним забезпеченням в Україні. *Юридичний вісник*. 2025. Вип. 1 (60). С. 60-63.

17. Полісов С.С. Функціональні аспекти державного управління в системі пенсійного забезпечення. *Журнал сучасної економіки та управління*. 2018. № 3. С. 43–56.

18. Марущак А. В. Діяльність пенсійного фонду України як позабюджетного цільового фонду у контексті реформувань пенсійної системи. *Знання європейського права*. 2021. № 6. С. 55-59.

19. Підлипна Р. П. Розвиток інструментів недержавного пенсійного забезпечення в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2020. № 1 (55). С. 41-48.
20. Длугопольський О., Рудик, Ю. Проблеми та ризики функціонування системи пенсійного забезпечення України за умов воєнного стану. *Innovation and Sustainability*. 2023. № 4. С. 19–29.
21. Доценко І. Система пенсійного забезпечення в Україні: сучасні тенденції та перспективи розвитку. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*. 2025. № 338 (1). С. 153-159.
22. Лозова Г., Лібанова Е., Чернявська О., Юкена Х., Шалієвська Л., Ткаченко Л., Яценко В. Сучасний стан реформування пенсійної системи України в умовах військового стану. *Сучасні тенденції розвитку соціальної роботи в Україні та зарубіжжі* : збірник матеріалів II міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої Міжнародному дню сім'ї; м. Івано-Франківськ, 15–16 травня 2024 р. / за ред. Г. Й. Михайлишин, І. В. Кулик, упоряд. : Н. В. Сабат, Н. І. Сабат. Івано-Франківськ : НАІР, 2024. С. 218-221.
23. Штундер І. М. Сучасний стан та тенденції розвитку системи пенсійного забезпечення в Україні. *Реформування податкової системи: стратегічний поступ чи ручне управління?* Науково-практичний семінар, 17 травня 2022 р, м. Львів. Матеріали, за ред. Сич О.А. Львів. ЛНУ, 2022. 76 с. С. 62-65.
24. Шепель І. В. Розвиток системи пенсійного забезпечення в Україні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені ВІ Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2018. № 29 (68). С. 141-146.
25. Понікаров В. Д., Федорищева О. А. Напрями реформування системи пенсійного забезпечення в Україні. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series Economic Sciences*. 2018. № 2 (28). С. 133-135.
26. Адамовська В. С., Сідорова І. І. Реформування законодавства в сфері пенсійного забезпечення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 3. С. 66-69.

27.Долгіх Н. Удосконалення правового регулювання системи пенсійного забезпечення України. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2021. № 26. С. 33-40.

28.Вінтоняк Х. Я. Напрями удосконалення правового регулювання пенсійної системи в умовах євроінтеграції. *Нове українське право*. 2022. № 1. С. 55-61.

29. Чернова І. В. Реформування пенсійної системи: світовий досвід і уроки для України. *Фінансово-кредитний механізм розвитку економіки та соціальної сфери*: Матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 5 - 6 листопада 2020 р., м. Кропивницький. К.: «Ексклюзив-Систем», 2020. С. 133-135.

30.Петрушка О. В. Світові реалії пенсійного забезпечення громадян. Сьомі Всеукраїнські наукові читання пам'яті С. І. Юрія, м. Тернопіль, 16 листопада 2021 р. С. 89-92.